

دیاکو هاشمی:

زمانی کوردی توانای گه شه سه ندنی باشی هه یه، به مهرجی ریگه ی راژه کردنی دیاری بکریت

دیاکو هاشمی فه رهه ننگنوس و زمانزان، هه ره له مندالییه وه خه ریکی خزمه تکردنی زمان و رینووسی کوردییه، له ریگای چه ند سایتیکی ئه لیکترۆنی و به کوریکردنی گوگل و ئه ندامبوونی له ده یان پرۆژه بو خزمه تکردنی زمانی کوردی چه نده ها به ره می جوان و دانسقه ی پیشکەش به هاو زمانانی نه ته وه که ی کردوه. سی سالی شه ئاماده کار و به ریوه بهر و پیشکەشکاری بهرنامه ی فیرگه ی کوردییه. بو ئه وه ی له نزیکه وه بهم پیاوه خه مخۆره ئاشنایین (K21) به باشی زانی له مهر زمانی کوردی ئه م دیمانه یه ی له گه ل ساز بکات.

K21: گرفتیکسی بهرچاوی زمانی کوردی نه بوونی زاروویه بۆ ناو نیشانی بواره جیا جیاکانی تهکنوللۆژیا، نایا ئەمه بۆ ههژاری زمانی کوردی دهگه ریتتهوه؟ یان نه بوونی کهسانی دلسۆز؟

دیاکو هاشمی: من ئەمه به گرفتیکسی گهوره نابینم و پێشم وا نییه زمانی کوردی لهو بوارهدا ههژار بیت یان له چاو زمانهکانی تردا نه توانی خۆی پێش بخت. نایتی زانستیکسی نوێیه بۆ زۆربهی زمانهکانی جیهان و له ههموو وڵاتهکاندا کهسانیکی پسیپۆری ئەو بواره به هاوکاریی کۆپه پسیپۆرهکانی بواری زمان توانیویانه زمانهکانی خۆیان دهوله مهنده بکهن. کوردیش لهو بوارهدا تاقیکردنهوهی خۆی ههبووه و کۆمهلی زاروویه ئەو بوارهی بهباشی دارشتووه و داناوه. پێشم وایه بهس ئەو کاره بهبهردهوامی کاری لهسهه بکریت زمانهکه مان هیچ له زمانه پێشکهوتوووهکانی تر که متر نییه و زۆر بهباشی دهتوانی لهو بوارهدا وهلامدهرهوهی ئەو زانسته بیت.

کهوا بیت نه زمانهکه مان ههژاره و نه کهسانی دلسۆزمان کهمه، بهلکوو ئەوهی که کهمه ئەوهیه ئەو لایه نانهی که دهتوانن ئهرکی ریکخستن و دۆزینهوه و یهکخستنی ئەو هیژ و توانایییانه بگرنه ئەستۆ، ههول بۆ ئەو کاره نادهن. به دهیان پرۆژهی جۆربه جۆر له کوردستان پارهی بۆ سهههف دهکریت، کهچی بهداخهوه وهلامی پرۆژهیهکی وا نادریتهوه و گووی لهو کهسانه ناگریت که سالانیکی دووردریژه خۆبهخشانه و دلسۆزانه لهو بوارهدا کاریان کردووه و شویندهستیان دیاره و زۆر باشتر و زانستیانه تریش دهتوانن بهرههه می نویی پیویست بۆ ئەو مه بهسته بنافرینن.

K21: له زمانی ستانداردی کوردی دهشی جیگه ی هه موو شیوه زارهکان بکریتهوه؟ یا خود دهبی شیوه زاریک زان بکریت بهسهه هه موو بنزمان و له هه جهه کانی

دیکه ده؟

دیاکو هاشمی: بیگومان هه رچی بهرینی خاکی ئاخپوهرانی زمانیک بهربلاوتر بکریت، جیاوازیی شیوه زارهکان زیاتر دهبن. ئەمه نه تایبهته به زمانی کوردی و نهش ته نیا زمانی کوردیه که تووشی دیاردهیهکی وا بووه، ئەمه دیاردهیهکی ئاساییه له ناو ئەو گه لانهی که جوگرافیا یهکی بهربلاوی لیک داپروایان ههیه که شیوه زاری جۆربه جۆریان هه بیت.

باشتره بۆ ئەوهی هه موو شیوه زارهکان خۆیان به بهشیک له زمانی کوردی بزائن ئاوپرک له ئەلفبیبی کوردی بدریتتهوه و یهک دوو (نوسه character) ی تر به زمانی کوردی زیاد بکریت. پاشان به ریزگرتن له بهکارهینانی هه ر شیوه زاریک له ناوچهی سنوورداری خۆیاندا، ههول بدهین هاوکاتیش شیوه زاریک که هه موو باشتر و ئاسانتر لیبی تی دهگهین وهکوو زمانیکی هاوبهشی ستاندارد له ناو خۆماندا بهکار بهین. کاتی عه ره بیکی ئەله جه زایری یان مه غریبی له گه ل عه ره بیکی عیراکی یان سووریایی قسه دهکهن ناچار دهبن که لک له عه ره بیی ستاندارد وهربگرن که له هیچ شوینیکی وڵاته عه ره بییهکاندا وا قسه ناکهن. بهلام ئیمه دهتوانین که لک له شیوه زاریک وهربگرن که له ناوچه یهکی بهرینی شادا بهکار دهبریوت و فیروون و لیتیگه یشتنی ئاسان و سانایه و زمانیکی مردووی سهدان سالهش نییه و بۆ زۆرینهی که سیش نامۆ نییه. ههروهها دهوله مهنده و زۆرینهش لیبی تی دهگهن. من پیم وایه کوردی ناوه راست دهتوانی بهباشی ئەو دهوره بگریت. کورد ئەگه ر بیهویت وهکوو نهته وهیهک هه ل سوکوت بکات بیگومان پیویستی به زمانیکی ستاندارده. به هه زاران و میلیۆنان کورد فیری زمانهکانی تری دنیا بوون و ههول دهن به بی هه له قسه بکهن، ئەمه نیشانه یه که که کورد ئەگه ر خۆی به بهرپرس بزانی بهناسانی دهتوانی فیری ئەو ستانداردهش ببیت.

K21: به کارهینای ئەلفبئی لاتینی تورکی له زمانی کوردی دا مشتومریکی زۆری خستوه، هیندیک له کوردیناسان پێیان وابوو بهمه له عه ره ب دور دهکوهینهوه و له ئەورووپا نزیک دهبنهوه، تۆ له م بارهوه چی دهئیت؟

دیاکو هاشمی: من ئەگەر لایهنگری به کارهینانی ئەو ئەلفبئییهش نهیم، ئەو ئەلفبئییه به (لاتینی تورکی) نانا سم، چونکوو ئەگەر تۆزی لیکۆلینهوهی زانستیانهی له سه ره بکهین ده زانین که له هه ره کام له ئەلفبئیکاندا ژمارهیه که پیت هه ن که لهوی تر دا نین، که وا بپت بنه مای سه ره کیی ئەو ئەلفبئییه زمانی تورکی نییه به لکوو زمانه ئەورووپیه کانه. هه ق هه قه و ده بی هه میشه با سی بکریت. ئەلفبی کۆمه لی نووسه و هیما و پیتن که به کار ده برین بۆ نووسینی دهنگهکانی زمانیک، با شتره به هیچ شیوهیه که گریی نه دهینهوه به ئاین یان ره گه زیکی تایبه ته وه.

به لام مروۆ بویه ئەلفبی دهگۆری که ئەلفبیکه ی خو ی کیشه ی قه ره بوونه کراوه ی هه بپت و ئەوی تر بی کیشه و بی تهنگوچه له مه بپت.

چاره سه ری کیشه کانی ئەلفبئی عه ره بی کوردی

له راستیدا ئەگه ره بپت و چاو له ئەلفبئی کوردی عه ره بی بکهین ده بینین که له چاوه ی ئەلفبئی عه ره بی و فارسی زۆر له کیشه کانی چاره سه ره کراون. بۆ نموونه کیشه ی (اعراب)ه کانی عه ره بی و فارسی، له کوردیدا به دانانی پیت چاره سه ره کراون، ریک وه کوو ئەلفبئی لاتینی که ئەویش وایه. واته ئیمه له زۆربه ی ئەو کیشه نه ی که عه ره ب و فارس به ده ستیه وه گریان کردوو، پرگاره مان بووه.

کهوا بپت ئەلفبئی کوردی عه ره بی له چاوه ی ئەلفبئی عه ره بی و فارسی، ئەلفبیه کی که مکیشه یه.

لاتینیش بیکیشه نییه

هه ندی که س پێیان وایه ئەلفبئی لاتینی هیچ کیشه یه کی بۆ زمانی کوردی نییه، به داخه وه ئەویش وا نییه و کۆمه لی کیشه بی چاره سه ره ماوه ته وه. هیشتا که پیتی بۆ هه ندی له فۆنیمه کانی زمانی کوردی نییه.

ته نانه ت ئەگه ره ده ستیشت کراوه بپت بۆ هه لبراردنی پیتی نویت، مه رج نییه ئەو پیتانه له هه موو پرۆگرامیکدا کار بکه ن. ته نیا پیته کانی ناو ئەلفبئی زمانی ئینگلیزین که له هه موو پرۆگرامیکدا به باشی کار ده که ن. ئەو پیتانه ش به شی دهنگه کانی زۆر زمان بۆ نموونه زمانی کوردی نا که ن، بویه پیویسته بیجگه له و پیتانه هه ندی پیتی تری لاتینی بهیترین که ئەو کاته له هه موو پرۆگرامیک یان له هه موو بواریکی ئایتیدا بی کیشه نابن. بۆ نموونه تۆ قه ت ناتوانی بنووسی: www.fêrgezzymanîkurdî.com ده بی چو که له کانی لابه ی. واته مه رج نییه له هه موو شوینیکدا بتوانی هه موو پیته کوردی لاتینییه کان به کار به ی. جا ئەگه ره ئەلفبیه نوویه که ش بیکیشه نه بپت بۆ بین ئەلفبیکه مان بگۆرین؟

ئەگه ره ته نیا به به کارهینانی ئەلفبئی لاتینی و به ئاسانی بمانتوانیایه به کوردی بنووسین ئەوا ده بوا یه ئیستا که به بی کیشه له مۆبایله کانه مان به کوردی لاتینی بنووسین. که چی بۆ ئەو مه به سه ته پیویسته هه م ته خته کلیلی لاتینی کوردیمان هه بپت هه می ش مه رج نییه ئەو کاته هه موو مۆبایلیک فۆنتی کوردی لاتینی پیشان بدات. کهوا بپت ئەو ئەلفبیه زۆر بیکیشه ش نییه، هه ره چه ند ئەوه راستیه کی حاشاهه لنه گره که ئەلفبئی لاتینی له چاوه ی عه ره بی، به کارهینانی بیکیشه تره، به لام به ته وا وه تی بیکیشه ش نییه.

ئهو پرۆکه پیته کانی ئەلفبئی کوردی عه ره بی بوونه ته یونیکۆد و زۆر چاره سه ره کراون و کۆدیان بۆ دانراوه و به و کاره ش زۆر له کیشه کانی پیشوو چاره سه ره کراون،

ناخیان له کیشهی ئەلفبێ و پینووس چهقیون که دهکری به دهیان نمونه بو ئەو مهبهسته بهینریتتهوه بهلام دهستکاری ئەلفبێ و پینووسهکهیان ناکهن، چونکو له میژه زمانهکهیان وا دهقی گرتوو، کهچی ئیمه بی ئەوهی بریاریکی ئەکادیمی یان حوکومەتی هەبیت، هەر کهسیک دیت و به هەزی خوی ئەلفبێ زمانهکه دهگۆری بی ئەوهی ئەلفبێ نوێیهکهش چوارچیوهی دیاری کرابی و بی ئەوهی بزانی چون دەنوسری.

زۆر جیی داخه که زمانی کوردی ئەوپۆکه به چەند ئەلفبێ دەنوسریتتهوه. ئەمه زهبریکی گهوهری له یه کگرتنی زمانی کوردی و لیکنزیکبوونهوهی شیوهزارهکان وهشاندوو. ئیمه ناچارین خومان فییری پینووسی هەر دوو ئەلفبێکه بکهین تا لهوه زیاتر له یهک نامۆ نهین.

من پیم وایه زمانی کوردی ئیستا که له بارودۆخیکی قهیراناویدا گیری نهکردوو که پبویست بکات ئەلفبێکهی بگۆریت. بهوهی که ههیه کاروبارهکانی بهرپوه دهچیت و گۆرانکاری زۆر بنه‌مای زمانهکه دهشیوینیت. باشتره نهوه‌کانمان به زمانه‌کانی عه‌ره‌بی و فارسیش نامۆ نه‌که‌ین چونکو به‌شیک زۆری وێژه و ئەدهبیاتی کوردی ئاخراوه له وشه و دهسته‌واژه و چه‌مکی ئەو زمانه و له‌سه‌ر بنه‌مای ئەوانه‌ش کۆمه‌لی وشه‌ی کوردی چی بووه.

K21: له‌رووی مهنه‌ج و ریکه‌ستن و وه‌رگیرانی کتیبی قوتابخانه‌کان گله‌یی زۆر له وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده ده‌کری که تا‌کو ئیستا به‌شیوه‌یه‌کی سه‌رکه‌وتوو نه‌یتوانیوه گه‌شه به‌زمانی کوردی بکات، تۆ ئەمه بۆچی ده‌گێڕییه و چاره‌سه‌ری چۆن بۆ داده‌نییت؟

دیاکو هاشمی: به‌رای من ده‌بیت له‌ کتیبه‌کان به‌تایبه‌ت له‌ قوناغی بنه‌په‌تیدا زیاتر و وردتر با‌یه‌خ به‌

ئه‌گه‌ر وا به‌ر بکه‌ینه‌وه که ته‌نیا ئەلفبێ لاتینی باشت‌رینه، ده‌بوا‌یه هه‌موو زمانه‌کانی تری دنیا وه‌کوو ژاپۆنی و چینی و سریلکی وازیان له‌وه‌ی خویان به‌ینایه.

کیشه‌یه‌کی تر که هه‌یه ئەوه‌یه که زمانه‌کانی فارسی و عه‌ره‌بی ئیستا که به‌ ئەلفبێ عه‌ره‌بی دەنوسریتتهوه، زۆر زۆر وێژه و ئەدهبیات چ له‌ کۆن و چ ئیستا که له‌و زمانانه ده‌کرینه کوردی. ئەگه‌ر ئەلفبێکه‌مان بکریته لاتینی، لیشاوی وه‌رگێران له‌و زمانانه که‌مه‌تر ده‌بیتتهوه، چونکو خه‌لکه‌که‌مان به‌و ئەلفبێیانه نامۆ ده‌بن، که ئەویش زه‌بریکی قه‌ره‌بوونه‌کراوه‌یه بۆ کورد.

به‌ گۆرینی ئەلفبێکه‌مان، شیعه‌ریکی وه‌کوو: (له‌بت میم و قه‌دت ئەلف و، زولف چیم - ده‌زانی به‌م سییانه تالیبی چیم؟) واتا و جوانی خوی له‌ده‌ست ده‌دات.

هه‌روه‌ها به‌ ئەدهبیاتی کۆنی کوردی و فارسی و عه‌ره‌بیش نامۆ ده‌بن. چونکو ئەو زمانانه زۆر شتی هاوبه‌شیان له‌گه‌ل کوردیدا هه‌یه که کوردی له‌گه‌ل زمانه ئەورووپییه‌کاندا نییه‌تی.

نزیکبوونه‌وه له‌ ئەورووپییه‌کان؟

به‌ گۆرینی ئەلفبێ بۆ لاتینی به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک له‌ ئەورووپییه‌کان نزیک نابینه‌وه و ئەگه‌ر به‌وه‌ بوا‌یه یه‌کیته‌ی ئەورووپا ئیستا تورکیای هینابوووه ناو خۆیه‌وه.

هیچ به‌لگه‌یه‌کی زانستیش پالپشتی له‌وه ناکات که ئەگه‌ر که‌سیک ئەلفبێ لاتینی به‌کار ببات ئەوه بۆ نمونه فییری ئینگلیزی یان ئەلمانی ده‌بی. ئەگه‌ر وا بوا‌یه ئیسته ده‌بو ئیمه‌ی دانیشتووی سوید هه‌موومان فییری زمانی فینله‌ندی ببوا‌یه‌ین.

زمانه ئەورووپییه‌کانی وه‌کوو ئینگلیزی و سویدی هه‌تا

ببینیتتهوه و ئیتتر کهس له خۆیهوه ههولئ پیزیا دکردنی پیت و دهسکاریی ئهلفبئ نه دات. پاش ئهوه به پئی بهراورد و تهجروبه و ئهزموونی زمانه پيشکه وتوه کان، پینوسسیکی یه کگرتوو دابنئین و پاشان به شیوهی نامیلکهی پینوس و پینوسی متمانه پیکراو بخرینه بهر دهستی هه مووان.

له قوتابخانهی بنه رته تیهوه بایه خ به پینوس بدریت و دهستی چاوه دیری کارامه ی پینوس له کتیبه کانی خویندندا دابنرین.

خولی فی کردنی نووسین و پینوس بو داموده زگا راگه یاندنه کان دابنریت. دهستی پینوس و چاوه دیر له شوینه پیوه نیدار هکان دیاری بکرین. به بهر پرسییهوه چاو لهو و شان به کریت که له ته له فریون و گو قاره کاندانا بلاو دهنهوه.

له پهلهی دووه مدا

دهبئ دهسه لات پالپشتی بکات بو چیکردنی نهرمه والهیکه کۆمپیوتهری که بتوانئ هه له پینوسی و پینوسییهکان دهستنیشان بکات و پيشناریان بو بدات. ئهوه کاته زور له کیشه کانی نووسین به پئی پروگرامیکی ستانداردی کۆمپیوتهری تهخت ده کرین و پینوسسیکی بیه لهی ستاندارد له پئی کۆمپیوتهره وه جیگیر ده بیئت.

K21: وهک ئاشکرایه جه نابتان کۆمه له ههولئکی باشتان بو په ره پیدانی زمانی کوردی داوه، چه زده کهین به شیک له م ههولانه مان بو باس بکن؟

دیاکو هاشمی: ئه ندامی کورد ئایتیگروپ و زانستپه روه رانی کوردم که دوو سایتن که به راستی چالاکی بیوینه یان له بواری ئایتیدا هه بووه و شوینده ستیان به باشی دیاره. له پروژه جو ربه جو ره ههروه زییه کانیان که به به شداریی هاوریانی تر بوو

شاره زاش هه ن که به دوا داچوون و لی کۆلینه وه یان کردوو و زور باش له مه بهسته کان تی گه شتوون.

چاره سه ری کیشه ی ئه وه که سانه ی که هه له ده که ن کاریکی ئه سته م نییه، دانانی یاسا و پيسای نووسین و پینوس و تایپو لوجی له هه ر کام لهو بو ارانه دا ده توانئ کاریگه ری هه بیئت. ده بئ هه ر هو کاریکی بلاو کردنه وه ی ویزه و نووسین پاللو تگه یه که بو نووسینه کان دابنیت و پینا زنامه ی پینوس و یاسا کانی نووسین که یه کسان و هاوبه ش بن بخریته به رده ستی هه مووان. شوینی تایبه تی هه بیئت بو ئه وه ی بتوانئ وه لأمی کیشه و دوو دلیلی نووسه ران بداته وه. دهستی چاوه دیر و هه له گر له هه موو ئه وه شوینانه ی که نووسین بلاو ده که نه وه دیاری بکری تا ورده ورده پيش له هه له پینوسسییه کان بگری و پاش ماوه یه که وینه ی بیه له ی وشه کان له ناو چاو و هزری مرو قده چه سپئ و جئ ده گری.

زور باش ده بیئت لهو شوینانه ی که زور کاری نووسین ده کریت، خولی پینوس له لایه ن پسیپوران و شاره زایان دابنریت تا به لوجیک و ژیری ئی هوی نووسینی پینوسی یه کگرتوو ی کوردی بو به شدار بووان پوون کریته وه.

نابئ ری بدریت هیچ تابلویه که به هه له ی پینوس بلاو بییته وه، چونکوو ئه وانه کاریگه رییان له سه ر جیکه وتنی وشه کان له هزری مرو قدا هه یه.

K21: بو پینوسسیکی یه کگرتوو ی کوردی چی بکریت باشه؟

دیاکو هاشمی: له پهله ی یه که مدا :

پسیپوران ئاو ری ک له شیوه زاره کان بده نه وه، تا هه موو فونیمه گرنگ و سه ره کییه کانی زمانی کوردی دیاری بکرین یان له سه ر گرینگترینه کانیان ری ک بکه ون. پاشان نووسه و پیتیان بو دهستنیشان بکه ن تا هه موو شیوه زاری ک فونیم و پیتی خوی لهو ئه لفبئ یه کگرتوو دا

سەرقالیی ئەندامان و نەبوونی پالپشتیی ئابووری پاگیرا. سایتیکم بەناوی "چیکردنی مالبەر" بە زمانی کوردی بئاو کردەوه. لە دەستیپیکیی بئاو بوونەوهی ئینتەرنیئتدا چەند سایتیکم هەبوو و لەویدا باسی میژوو، زمان و ناوی کوردیم کردبوو. سایتیکمان داناو بەناوی (یاگەیی زمانی کوردی)، لەویدا هەموو ئەو بابەتانی پێوەندیاری بە زمانی کوردی، دادەنرین.

نزیکی سێ سالی هەموو هەفتەیک نامادەکار و بەرپۆبەری بەرنامەیی فیرگەیی زمانی کوردیم کە راستەوخۆ لە کەنالی ئاسمانیی ئاسۆساتەوه بلاو دەبیتهوه. لەو بەرنامەیکدا باسی گەلی بابەتی پێوەندیاری بە زمانی کوردیم کردوو کە زانیاری نە کە تەنیا بۆ ئەوانەیی کوردی نازان بە لکۆو بۆ شارەزایانی زمانی کوردیش گرنگە، ئەمانە چەند نمونەیکە کەمی ئەو بابەتانی کە باس کراون:

ئەلفبەیی، رینوس، ریزمان، خالبەندی، وەرگیپران، زاراوەسازی، زمانەوانی، میژووی ئەدەبی کوردی، شیعر، هۆنراوەزانی، تایپۆلۆجی، زاراوەکانی زمانی کوردی، زمانی ستاندارد و دەیان

بابەتی گرنگی تر.

ئامانجی سەرەکیی من لەویدا، بئاوکردنەوهی زانیاری، دەستنیشانکردنی هەلەکان و پێشنیاری و چارەسەری، بەرزکردنەوهی ئاستی زمانی کوردی تا ئاستی زمانە ئەورووپییەکان. هەستی بپروابەخۆبوون بە زمانی کوردی بە هیئانەوهی بەلگەیی زمانەوانیی کوردی بوو.

فیرگەیی زمانی کوردی

هە ئە	راست
ئامازەیی بەوهشدا	ئامازەیی بەوهش دا
بپاریدا	بپاری دا
راپرسی	راپرسی
راپرسی هەریم	راپرسی هەریم
رەخنەیی لیگرت	رەخنەیی لی گرت

فیرگەیی زمانی کوردی

«-»	(کورتە تەقەل، بەستھیل hyphen):
«—»	(تەقەل، کشتەک dash):
«_»	(ژیرھیل، بنھیل underline):
هەر کام لە مانە لە بواریکی تایبەتیدا بە کار دەچن.	

هاوبەش بووم، بۆ وینە لە پرۆژەیی فەرھەنگی ئایتی، لە پرۆژەیی بگۆپی سۆرانی لاتینی و بەپێچەوانەوه، لە پرۆژەیی (PHP) بە کوردی، لە پرۆژەیی بەکوردیکردنی گووگل و هەروەها لە دوو پرۆژەیی فەرھەنگی ئینگلیزی کوردی بەشدار بووم. لە پرۆژەیی دانانی نەرمەوالەیکەیی هەلەگری کۆمپیوتەری بەشداریم کرد کە بەداخووە لەبەر

